СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ
„ДИМИТЪР А. ЦЕНОВ“
СВИЩОВ

Катедра „Индустриален бизнес
и предприемачество“

СБОРНИК

с доклади от кръгла маса

ИНДУСТРИАЛНИЯТ БИЗНЕС И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНИ ТРАНСФОРМАЦИИ

16 октомври 2026 г.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

Сборник с доклади от кръгла маса:

ИНДУСТРИАЛНИЯТ БИЗНЕС И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНИ ТРАНСФОРМАЦИИ

16 октомври 2026 г.

Академично издателство „Ценов“
Свищов, 2026

Организационен комитет:
доц. д-р Сергей Найденов
гл. ас. д-р Явор Станев
гл. ас. д-р Ивайло Костов
ас. д-р Александър Личев

Редакционен съвет:
Проф. д-р Атанас Атанасов
проф. д-р Анета Денева
проф. д-р Любчо Варамезов
доц. д-р Сергей Найденов
доц. д-р Искра Пантелеева
доц. д-р Емил Николов

Рецензенти:
проф. д-р Анета Денева – *Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов*
проф. д-р Любчо Варамезов – *Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов*
доц. д-р Сергей Найденов – *Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов*
доц. д-р Искра Пантелеева – *Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов*
доц. д-р Емил Николов – *Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов*

Сборникът с пълните текстове на докладите е изготвен и публикуван в рамките на дейностите по повод 90-годишнината на Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов.

Авторите носят цялата отговорност за изразените мнения и становища, за обосноваността, достоверността и оригиналността на своите материали.

© Академично издателство „Ценов“ – Свищов

ISBN 978-954-23-2692-2

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS

Collection of Papers from the Round Table:

INDUSTRIAL BUSINESS AND ENTREPRENEURSHIP AMIDST GLOBAL TRANSFORMATIONS

16 October 2026

Academic Publishing House „Tsenov“
Svishtov, 2026

Organising committee:
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Head Assist. Prof. Yavor Stanev, PhD
Head Assist. Prof. Ivaylo Kostov, PhD
Asst. Prof. Alexander Lichev, PhD

Editorial committee:
Prof. Atanas Atanasov, PhD
Prof. Aneta Deneva, PhD
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD
Assoc. Prof. Emil Nikolov, PhD

Reviewing committee:
Prof. Aneta Deneva, PhD – *D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov*
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD – *D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov*
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD – *D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov*
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD – *D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov*
Assoc. Prof. Emil Nikolov, PhD – *D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov*

Full paper proceedings book is designed and published as part of the activities under the 90th anniversary of the D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov.

All authors are fully responsible for the views and opinions expressed, as well as for the validity, reliability, and originality of their papers.

© Academic Publishing House „Tsenov“ – Svishtov

ISBN 978-954-23-2692-2

СЪДЪРЖАНИЕ

КАЧЕСТВОТО КАТО КАТЕГОРИЯ **10**
Анета Денева

МАНИПУЛИРАНЕТО НА РАБОТНОТО МЯСТО – ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА СТУДЕНТИТЕ **19**
Венета Христова

СОЦИАЛНИЯ КАПИТАЛ КАТО ФАКТОР ЗА ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИЯ УСПЕХ – ЕМПИРИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ СРЕД МЛАДИ БЪЛГАРСКИ ПРЕДПРИЕМАЧИ **34**
Любчо Варамезов, Любомир Николов

ТЕОРИИ И МОДЕЛИ НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИЯ УСПЕХ **42**
Любчо Варамезов, Любомир Николов

УПРАВЛЕНИЕ НА ЧОВЕШКИЯ ФАКТОР В ГРАЖДАНСКАТА АВИАЦИЯ **49**
Галина Тодорова

ПРЕДПОСТАВКИ ЗА СЪЗДАВАНЕ НА ПРОИЗВОДСТВЕНИ ПРЕДПРИЯТИЯ КАТО ДОСТАВЧИК НА МАЛКИ ТЪРГОВСКИ ФИРМИ **55**
Даниел Павлов, Виолета Янколова-Али

ОТ ЧОВЕКОЦЕНТРИЗЪМ КЪМ КОГНИТИВНА АВТОНОМИЯ – КОНЦЕПТУАЛИЗИРАНЕ НА ИНДУСТРИЯ 6.0 В ЕРАТА НА ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ **60**
Емил Николов

ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИ ИНОВАЦИИ ЧРЕЗ КРЪГОВИ МОДЕЛИ – НОВИ БИЗНЕС ВЪЗМОЖНОСТИ В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНИ ТРАНСФОРМАЦИИ **73**
Искра Пантелеева

РОЛЯТА НА ИНТЕЛИГЕНТНИТЕ ЦИФРОВИ ЕКОСИСТЕМИ В ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ **80**
Кремена Маринова-Костова

ТЕХНИЧЕСКИЯТ ПРОГРЕС И ИНОВАЦИИТЕ ВЪВ ФИЛОСОФСКИ КОНТЕКСТ **86**
Пламен Павлов

ДИГИТАЛНИ ИНОВАЦИИ В ОТЧИТАНЕТО НА УСТОЙЧИВОСТТА И УПРАВЛЕНИЕТО НА РИСКА В ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ **95**
Радосвета Кръстева-Христова

ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ -КРИТИЧЕН ПРЕГЛЕД И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА В УСЛОВИЯТА НА ПЪЛНОПРАВНО ЧЛЕНСТВО В ЕВРОЗОНАТА **103**
Сергей Найденов, Добрин Ганчев

ВЛИЯНИЕ НА ДИГИТАЛНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ В ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ ВЪРХУ ЕЛЕКТРОННИТЕ ПРОДАЖБИ: ЕВРОПЕЙСКО СРАВНИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ **114**
Симеонка Петрова

СТРУКТУРНИ ПРОМЕНИ НА ВЪГЛЕРОДНИТЕ ЕМИСИИ ПО ИЗТОЧНИЦИ НА ЗАМЪРСЯВАНЕ **123**
Стела Касабова

РАЗВИТИЕ НА ЕЛЕКТРОННАТА ТЪРГОВИЯ В ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ ПРЕРАБОТВАЩАТА ПРОМИШЛЕНОСТ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ ПРЕЗ ПЕРИОДА 2016–2025 г. **131**
Зоя Иванова

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ НА ПРОИЗВОДСТВЕНИТЕ ПРОЦЕСИ В ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ **141**
Ивайло Костов

ИДЕНТИФИЦИРАНЕ НА СЛАБИТЕ МЕСТА В ИНСПЕКТИРАНИЯ ОБЕКТ **149**
Надежда Цветкова

IMPROVEMENTS IN ENTERPRISE OPERATIONS MANAGEMENT RESULTING FROM THE APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE **156**
Stefan Kalpachev

ОПТИМИЗИРАНЕ НА БЪЛГАРСКАТА ПОЛИТИКА В ОБЛАСТТА НА МЕЖДУНАРОДНАТА ТЪРГОВИЯ С БИОЛОГИЧНИ РЕСУРСИ **163**
Цветелина Кабакчиева

ПРЕКИ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ В БЪЛГАРИЯ - ДИНАМИКА И ЗНАЧЕНИЕ ЗА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ **169**
Явор Станев

РАЗВИТИЕ НА ПАМУКОПРОИЗВОДСТВОТО В БЪЛГАРИЯ **176**
Александър Личев

ОСНОВНИ ПОДХОДИ ЗА КЛАСИФИКАЦИЯ НА ТРУДОВАТА МОТИВАЦИЯ В КОНТЕКСТА НА МРЕЖОВОТО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ В ОРГАНИЗАЦИЯТА **185**
Анелия Станева

РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ В СЪВРЕМЕННАТА ИКОНОМИКА – ОБХВАТ И СЪДЪРЖАТЕЛНИ КОМПОНЕНТИ **191**
Деница Гъркова

ОРГАНИЗАЦИОННО УЧЕНЕ И ESG ИНТЕГРАЦИЯ ЧРЕЗ ИГРОВО-БАЗИРАНО ОБУЧЕНИЕ **198**
Десислава Белева-Димитрова

ПРИЕМЪТ НА ЧУЖДЕСТРАННИ СТУДЕНТИ В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНА КОНКУРЕНЦИЯ: ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И КОНТРОЛНИ МЕХАНИЗМИ **208**
Диана Маринкова

ИНОВАЦИОННО РАЗВИТИЕ НА ПРЕДПРИЯТИЯТА В УСЛОВИЯ НА ПРЕХОД КЪМ ИНДУСТРИЯ 5.0 ..... **214**
Захари Пенев

ОСОБЕНОСТИ НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ В СЪВРЕМЕННАТА ИКОНОМИКА **222**
Калин Борисов

ТЕОРЕТИЧНИ МОДЕЛИ ЗА ИНОВАЦИОННО РАЗВИТИЕ НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ **230**
Калин Борисов

АНАЛИЗ НА НОРМАТИВНАТА БАЗА И НА КОЛИЧЕСТВАТА ПУСНАТО НА ПАЗАРА ЕЛЕКТРИЧЕСКО И ЕЛЕКТРОННО ОБОРУДВАНЕ **237**
Калин Карев

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПЕРСПЕКТИВИ ПРЕД ПРОЕКТНОТО ФИНАНСИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ **248**
Мария Иванова Павлова-Кондрова, Любка Минчева Илиева

ПАЗАРНО РАЗВИТИЕ НА БИОБАЗИРАНИТЕ ИНДУСТРИИ В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНИ ТРАНСФОРМАЦИИ **255**
Преслав Георгиев

УПРАВЛЕНИЕ НА ЗНАНИЕТО В БИЗНЕС ОРГАНИЗАЦИИТЕ – ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА **262**
Стела Маринова, Любчо Варамезов

ЗЕЛЕНИ ТЕХНОЛОГИЧНИ ИНОВАЦИИ И СТОЙНОСТ НА ФИРМАТА В КИТАЙСКИЯ ИНДУСТРИАЛЕН СЕКТОР: МОДЕРИРАЩАТА РОЛЯ НА ФИНАНСОВИТЕ ОГРАНИЧЕНИЯ **270**
Синюе Ду

РОЛЯТА НА КОНТРОЛА ЗА НАСЪРЧАВАНЕ НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО В ЗЕМЕДЕЛИЕТО ЧРЕЗ ФИНАНСОВОТО ПОДПОМАГАНЕ ПО ДИРЕКТНИТЕ ПЛАЩАНИЯ В РАМКИТЕ НА ОБЩАТА СЕЛСКОСТОПАНСКА ПОЛИТИКА **283**
Снежана Парушева-Ламбева

ПРЕХОД НА БЪЛГАРИЯ КЪМ ИНДУСТРИЯ 5.0 ..... **296**
Тихомир Георгиев

ПЛАНИРАНЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ В ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ – РЕЗУЛТАТИ ОТ ЕМПИРИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ В ОБЛАСТ ВАРНА **303**
Явор Каравелски

ESG ЕФЕКТИВНОСТ И СТОЙНОСТ НА ФИРМАТА ПРИ ПАЗАРНО ПОГРЕШНО ОЦЕНЯВАНЕ: ДАННИ ОТ ИНДУСТРИАЛНИЯ СЕКТОР НА КИТАЙ **310**
Ян Фу

ЕВРОПЕЙСКА СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗРАБОТВАНЕ И ВНЕДРЯВАНЕ НА МАЛКИ МОДУЛНИ РЕАКТОРИ В ЕВРОПА - ПРАВНИ, ПОЛИТИЧЕСКИ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ ЕФЕКТИ ЗА БЪЛГАРИЯ **323**
Албена Белянова, Борислав Боев

ФОРМИРАНЕ НА ПЪРВОНАЧАЛНА ПРЕДПРИЕМАЧЕСКА ГРАМОТНОСТ У ПЪРВОКЛАСНИЦИТЕ В КОНТЕКСТА НА РЕАЛНА ПАЗАРНА СРЕДА **334**
Милка Венкова

ВЛИЯНИЕТО НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА ВЪРХУ УПРАВЛЕНИЕТО И РАЗВИТИЕТО НА СЪВРЕМЕННИЯ БИЗНЕС **340**
Даяна Пламенова Лучева

ДИГИТАЛНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ КАТО СРЕДСТВО ЗА ОПАЗВАНЕ И ПОПУЛЯРИЗИРАНЕ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО……...383
Димитрийка Чакова

ВНЕДРЯВАНЕ НА КРЪГОВА ИКОНОМИКА И ЗЕЛЕНИ ТЕХНОЛОГИИ КАТО ФАКТОР ЗА УСТОЙЧИВ БИЗНЕС **357**
Милена Христова

РАЗВИТИЕ НА ПАМУКОПРОИЗВОДСТВОТО В БЪЛГАРИЯ

Ас. д-р Александър Личев[1]

Резюме: *Настоящата разработка изследва състоянието и перспективите в производството на памук в България. Обръща се внимание върху приложението на тази ценна суровина в различни области. Визират се основни проблеми при отглеждането и преработката на памука, възможностите за получаване на субсидии. Представяни са факторите, налагащи негативен отпечатък върху развитието на тази култура. Набляга се върху потенциала за разгръщане на памукопроизводството в нашата страна.*

Ключови думи: *селско стопанство, памукопроизводство, екология, субсидии, сортове*

JEL: Q13, Q16, Q18, Q01

DEVELOPMENT OF COTTON PRODUCTION IN BULGARIA

Assist. Prof. Alexander Lichev, PhD

Abstract: *The paper examines the state, problems and development prospects of cotton production in Bulgaria. It analyzes the use of cotton, cultivation conditions, subsidies, processing capacity, seed production, irrigation and plant protection. The study emphasizes the potential of Bulgarian cotton varieties for sustainable agricultural development.*

Key words*: agriculture, cotton production, ecology, subsidies, varieties*

JEL: Q13, Q16, Q18, Q01

1. Въведение

Памукът е възобновяем и биоразградим ресурс с редица ценни качества. Условията за неговото добиване са зададени в рамките на общата селскостопанска политика /ОСП/ на България като член на ЕС (Европейска комисия).

Памукът е влакнодайна култура, чието потребление в световен мащаб непрекъснато нараства. В миналото той е бил една от най-разпространените култури в нашата страна. България има вековни традиции в отглеждането на тази култура. В момента нейното отглеждане за България се явява огромно предизвикателство.

[1] a.lichev@uni-svishtov.bg, СА „Д. А Ценов“

Обект на настоящата разработка е памукът като една от ключовите селскостопански суровини. Предмет е производството на памук в България към настоящия момент. Целта на изследването е да бъдат идентифицирани основните проблеми и предизвикателства, като се очертаят пътища за разрешаването им. Защитава се тезата за необходимостта от сериозно разширение производството на памук у нас като ценен и възобновим биоресурс с огромно значение за стопанското ни развитие по посока към постигане на устойчивост.

2. Използване на памука

Памукът спада към групата на технически култури, наричани още „индустриални“. В тази група попадат още тютюнът, слънчогледът, захарното цвекло, конопът, ленът, фъстъците, сусамът, рапицата, маслодайната роза, ментата и лавандулата. Названието на културите насочва към разбирането за тяхната необходимост в качеството на суровини за различните клонове на промишлеността. Техническите култури, в т. ч. и памукът, преминават през промишлена преработка, за да бъдат извлечени от тях определени ползи за стопанството на страните.

Памукът притежава редица важни качества, поради което се отличава с многофункционалност на приложението си. Той е естествена суровина с характерна мекота и въздухопропускливост, с издръжливост на атмосферните условия и с отлични предилни качества.

Памукът е особено ценна суровина за текстилната промишленост. Дългите влакна на първичната суровина – т. нар. „лентички“ биват почиствани, пресовани под формата на бали и насочвани за предене и за тъкане в текстилните предприятия. От тях се получават облекла, разнороден домашен текстил, промишлени тъкани.

Късите влакна се почистват от семената и след това се преработват в различни потребителски и промишлени продукти. Те се ползват предимно за фураж на животни, за олио за домакински цели, за производство на машинни масла, хартия, медицински консумативи и козметични продукти. Като цяло страничните продукти на памука са с много широко приложение, като това включва и приложение в оръжейната промишленост за производството на барут.

Целта е да се оползотвори по най-ефективен начин цялостното растение.

3. Отглеждане и преработка на памука

Памукът се развива върху плодородни почви - най-вече черноземсмолници. Културата е особено взискателна по отношение на климата. Във вегетационния период се изисква минимум 3400 градуса С температурна сума. Като цяло памукът е сухолюбива култура, но не може да се постига

желаният добив при продължителна суша. За да се получи добър рандеман се налага изкуствено напояване от 2-3 поливки.

Освен всичко друго памукът е трудоемка култура - около 7 човекодни/дка. Голямо значение има механизацията на процесите по отглеждането и прибирането на памука (Институт по полски култури - Чирпан).

Самото отглеждане на памука започва със засаждането на семена – най-често през пролетта. В растежа си растенията образуват кутийки, в които се съдържат семената и памучните влакна. Узрелите и разпукали се кутийки памук се прибират ръчно или механизирано с помощта на памукокомбайни. Това става на два етапа в периода между месеците октомври и декември. Тогава кутийките са разпукани. Първата беритба се извършва при 60-70% разпукване, а втората беритба - при пълното разтваряне на кутийките. Целта е да се постигне максимален добив. С оглед на по-чисто влакно памук се прилага дефолиация за премахване на листата. Това улеснява машините. Памукът може да се прибира и ръчно - от берачки. /В миналото широко е било застъпено участието на ученическите бригади в процеса./ Задължително е прибирането на суровината да се извършва при сухо време, за да не се влоши качеството на влакното. Средният добър добив на първичната суровина – т. нар. неомаганен /неочистен/ памук варира между 170 и 250 кг./дка. /Добиват се отчита за ранния сорт Чирпан 539/. След прибирането от полето памукът се насочва за омаганяване към текстилни предприятия за първична преработка. В този процес се извършва отделянето на семената от влакната.

Памукът в нашата страна най-добре вирее в Горнотракийската низина - в районите на Хасково, Димитровград, Стара Загора, Ямбол, Сливен, Бургас (Личев & Кръстев, 2008). Отглежда се и на други места като Царево, Малко Търново, Благоевградско, Пловдивско. В отделни райони в Северна България също се е добивало памук – районите на Велико Търново, Павликени, Плевен, Русе, Силистра.

През 1939 г. тази селскостопанска култура е обхващала приблизително 340 хил. дка от територията на страната (Личев & Кръстев, 2008). В средата на 20 в. се достигна до внушителната цифра от 1,8 мил. дка /1953 г/. Тогава памукът е бил основна сеитборотна култура на пшеницата.

От края на 20 век площите с памук респективно и добивите, непрекъснато намаляват. През 2006 г. площите, засети с памук са едва 11 хил. декара. Производството през 1991 г. е възлизало на 18 хил. тона, а през 2006 г. то е само 1,3 хил. т. Същевременно и средният добив е малък - едва 115 кг. на декар. Като сортове с висок рандеман - до 35% влакно, у нас приоритет имат Чирпан 433, Чирпан 26, Гарант 134, Бели извор и някои други.

Към този момент страната ни прибира над 1 000 тона влакнодаен памук годишно. През 2023 г. общото производство е нараснало с 5,6% на годишна база до 1 147 т., поради увеличение на средния добив с 5,5% (Бг

Фермер, 2025). Памукът става интересна алтернатива на поевтинялата пшеница и водоемката царевица

Поради невъзможността да бъдат покрити нуждите на текстилната промишленост в България, се налага внос, който през 2000 г. е 180 хил. т. Този внос е главно от Египет, Русия, Гърция.

4. Субсидии

В Европейския съюз памук се произвежда единствено в четири страни. Сред тях са Гърция, Испания, България и Португалия. От 1981 г. се въвежда помощ за отглеждането на памук, която тогава е насочена към Гърция. В рамките на общата селскостопанска политика /ОСП/ се получават директни плащания и допълнително подпомагане под формата на екосхеми (Европейски парламент и Съвет на Европейския съюз, 2021). Следи се дали селскостопанските практики съответстват на установените екологични критерии съобразно стратегическия план на общата селскостопанска политика на ЕС. /Отглеждане на памук и преработка на влакна https://agriculture.ec.europa.eu/farming/crop-productions-and-plant-based-products/cotton_bg Европейският съюз предоставя специално плащане, ограничено до определена базова площ за съответната държава, като присъстват условия за минимално качество на събрания памук. Производителите следва да отглеждат културата върху определената за това земя, да използват разрешени сортови семена и да прибират реколтата при спазване на условията в съответствие с регламент на ЕС.

В рамките на Европейския съюз памук се отглежда на около 320 000 хектара. Основният производител е Гърция. Помощта за тази страна през сезон 2022/23 възлиза на 733,98 евро/ха - за 2 500 000 дка площ.

Испания добива памук преди всичко в района на Андалусия върху 48 000 ха. България и Португалия допринасят с минимални количества.

Съобразно регламент от 2009 г. Квотата за отглеждане на памук в страната при нейното присъединяване към ЕС е 100 000 дка, но впоследствие е намалена към по-реалистична (Иванова, 2022). Така Европейският съюз субсидира нашата страна до базова площ 33 420 дка – или 2% от световното производство. Тази цифра е значително по-малка от размера на субсидията за Гърция и се разпределя между различен брой стопани през отделните години. В някои случаи декларираните площи надминават 5100 ха, както е през 2016 г. В други случаи те са почти двойно по-малко - 2821 ха за 2022 г. Най- ниската година в нашата страна досега е била 2010 – 8 000 дка, засети с памук.

Ако се направи съпоставка между страните-производителки на памук, може да се констатира, че референтните стойности на добива, върху чиято база се изчислява евросубсидията, за нашата страна са 1,2 т/ха, докато за Испания са 3,5 т/ха, за Гърция са 3,2 т/ха, за Португалия - 2,2 т/ха.

Като цяло евросубсидиите способстват за известно възстановяване на памукопроизводството в България, но те не са единственият фактор. Съществуват редица други проблеми.

Основната активност по възстановяване на памукопроизводството в страната, съчетана с научно-изследователска и развойна дейност /НИРД/, е концентрирана към Института по полски култури в Чирпан, известен в миналото като Институт по памука и твърдата пшеница. Преди 1990 г. Институтът разполага с около 5 000 дка, засети с памук, върху които се експериментира. Към момента са засети едва около 200 дка. Активната дейност обаче продължава. Култивират се различни сортове с ценни качества.

5. Основни проблеми пред памукопроизводството в България

През последните десетилетия системата от социално-икономически фактори в страната, свързани с развитието на техническите култури, в т. ч. и на памука, оказва задържащо влияние. Сред тези фактори са: наличието или отсъствието на преработвателни мощности, осигуреният вътрешен и външен пазар, научното обслужване, държавната ценова политика и други. По отношение конкретно на памука могат да бъдат изведени някои приоритетни фактори, налагащи своя негативен отпечатък върху развитието на тази култура.

Проблемът с изкупната цена. Изкупната цена на памука в нашата страна е твърде ниска, като варира около 1 лв. на килограм суровина. При това положение цената се доближава до себестойността. Евентуална компенсация би могла да е субсидията, но тя няма как да се планира. Според експертното мнение на Института по полски култури в Чирпан /ИПК/ се получава своеобразен парадокс. „Няма достатъчно производство на памук, затова няма и достатъчно изкупуване, а от друга страна площите са малко, защото няма изкупуване.... Изкупуването е слабо, цената - ниска, отглеждането - трудно и всичко това довежда до срив в памукопроизводството ..../ „Чирпан 539“ е един от първите разпукали се сортове у нас, готов е за събиране. Това означава, че е необходимо да се постигне баланс между производство и изкупуване, за да може да се осигури стимул за производителите.

Следва да се поясни, че в нашата страна към момента е останал да функционира само един пункт за изкупуване на първичната суровина. Това е предприятие „Текстилни влакна“ в Хасково, където суровият памук може да се преработва.

Преработка на суровия памук. Посоченото предприятие в Хасково е единственото, останало след приватизацията. Четири други предприятия за отделяне на семето от влакното - в Стара Загора, Нова Загора, Ямбол и Софийско /Негован/ са били закрити.

Първичната преработка представлява отделяне на семето от влакното чрез специалните машини - магани. После идва ред на делинтирането за

премахване на мъха и осигуряване възможност за засяване. Чистото влакно се отправя към текстилната индустрия, стеблата - за материали в строителството, от семената се получават различни масла и пр.

По отношение на засяването на памука са налице немалко производители, желаещи да отглеждат тази култура. Самата тя се вписва твърде сполучливо в сеитбооборота. Тук обаче се явява друг проблем - в страната няма достатъчно семе за посев.

Проблемът със семепроизводството. Може би един от най-съществените проблеми е заготовката на семената. Осигуряването на семепроизводство при памука е свързано със специфична, тежка и при това - скъпа техника: комбайни за прибиране на добива, влакноотделящи машини, делинтиращи инсталации, работещи с химикали, които изискват специална технология и подход при изхвърляне.

Негативна последица от приватизацията на предприятията е разпродаването на скъпата техника, /особено на съветските магани/. Това днес трудно може да се осигури отново, въпреки известен внос от САЩ.

С оглед ефективността, заготовката на семената изисква големи количества от един и същи сорт. Липсата на достатъчно семена на пазара от родните сортове памук, които са над 30 вече, кара множество производители да отглеждат памук от турски и гръцки сортове. Последните са недостатъчно пригодени към българските климатични условия. Поради недостатъчната температурна сума, често тези сортове не се разпукват максимално и не дават очакваните добиви.

Следователно, семето - това е ключовият елемент за постигането на добри добиви при положение, че бъде правилно подготвяно. Семената са по-скъпата суровина от самото влакно на памука. Тяхната международна цена е около 3 евро на кг и определено съществува потенциален пазар за тях. Конкурентите в Европа са малко на брой, а търсенето – голямо.

Макар българският памук да е малко по-груб от гръцкия, той се отличава с особена здравина. Много важен е фактът, че през последните години светът набляга върху естествените влакна, каквито в България може да предложи.

Проблемът с напояването. Преди 90-те години на 20 в. се е осъществявало поливане на всички засети с памук площи, като добивите са били значителни. В неполивни условия добивите от памука варират между 150 и 180 кг/дка. При провеждане на 2-3 поливки по време на цъфтежа се достигат добиви от 250 - 350 кг/дка. Това означава, че напояването удвоява добивите. За целта обаче е нужно наново да се изградят системи от поливни съоръжения, като се вложи съответен капитал.

Към момента се разчита на напояване с дъждовни води – особено ценни са юлските валежи. Загубено е доверието в обещанията на институциите да осигуряват вода за поливане.

Растителна защита. Хербицидите.Освен качеството на семената за добрия рандеман е необходимо да се осигури адекватна растителна защита чрез вписването на хербициди. Препарати съществуват, но ЕС налага своите ограничителни критерии.

Проблемът е в отсъствието на регистрирани у нас хербициди за защитната практика срещу плевели и вредители (Селскостопанска академия, 2023). Причината е главно в липсата на търговски интерес и недалновидността. Разрешени са единствено някои почвени хербициди за следсеитбения период. „Поддържането на чистотата на културата е трудно. В България няма регистрирани хербициди, които по време на вегетацията, да могат да се използват, за да се поддържат полетата с памук чисти. Характерно за памука е, че е култура, която изисква чистота в площите. Не би могло резултатите да са добри само с обработки на почвата.“ От Институт по полски култури – Чирпан за българския памук и неговата. Разходите на стопаните растат, доколкото се закупуват препарати от съседна Гърция.

По време на вегетацията се практикува окопаване, често – ръчно, което е твърде примитивна техника на фона на съвременното развитие на стопанството. Учените от Института по полски култури в Чирпан са на мнение, че България има сравнително чист в екологично отношение памук - неподложен на особена химична обработка, малко неприятели и болести по културата, непроявяващи се всяка година. Не е така благоприятна ситуацията в другите страни-производителки на памук.

6. Култивиране на сортове памук

Нашата страна има традиции в култивирането на нови сортове памук и в семепроизводството. Селекция на памука се осъществява още в началото на 20 в. в Садово, Пловдив, Павликени. Днес селекционноподобрителната дейност се води единствено в ИПК - Чирпан.

Основни приоритетни направления в програмата за селекция у нас са сортовете с високо качество на влакното и ранозрелите сортове памук с висок генетичен потенциал за добив. В България са най-ранозрелите сортове памук в света (Селскостопанска академия, 2023). Памукът става интересна алтернатива на поевтинялата пшеница и водоемката царевица.

В института в Чирпан са осъществени кръстоски на български сортове памук с узбекски сортове, които са тънковолакнести по подобие на египетските сортове памук. В тях се съчетава ранозрелостта и продуктивността на нашите сортове с качеството на узбекските - влакното е дълго и пригодено за нуждите на преработващата промишленост. Такъв сорт е Авангард 264 с 3 мм по-дълго влакно от нормалното (Институт по полски култури – Чирпан,). На негова основа се култивират и други сортове като Перла 267 с изключително копринено влакно, също така Колорит и Вега с високо залагане на първата плодна клонка, правещо възможно прибирането с комбайн.

Продуктивни сортове с едри кутийки са Наталия и Дарми.

По пътя на мутагенезиса се култивират сортове като Филипополис и Хелиус с голяма ранозрелост, добри технологични качества на влакното и висока продуктивност. От тези два сорта се осъществява и семепроизводство. В зависимост от разстоянието на засяване необходимите семена от тези сортове са 2 - 2,5 кг/дка.

Особено внимание се отделя на сорта Чирпан 539, създаден чрез кръстосване на по-старите български сортове „Бели Извор“ и „Гарант“. Той е отглеждан от ИПК - Чирпан върху сертифицирани за биологично производство площи. Редува се сполучливо със слънчоглед, пшеница, грах и ръж. Самото присъствие на ръжта върху почвите е свързано с отделянето на вещества, потискащи развитието на плевелите при памука. /“Чирпан 539“ е един от първите разпукали се сортове у нас, готов е за събиране Чирпан 539 е високодобивен сорт - с добив неомаганен памук 170-250 кг/дка (Институт по полски култури – Чирпан). Средният рандеман на влакното е 38,6 %. Влакното е бяло, фино, с дължина 28,7-31,4 мм. Това е третият сорт у нас, от който се извлича семе за посев.

Интерес представляват естествено оцветените влакна в кафяви и бледо кремави нюанси на сортовете Изабелл, Егея и Нике. Цветните памуци са силно търсени в чужбина за производство на различни продукти и тяхната цена на международния пазар е по-висока. Подобни сортове изискват обаче дълги години селекционна дейност.

7. Заключение

Въпреки вековните традиции, отглеждането на памук в нашата страна е сериозно предизвикателство (Личев, 2023). Производителите са изправени пред множество изпитания, които биха могли да се преодолеят с комплексни усилия. Необходимо е и участието на държавата в този процес.

Възобновяването на памукопроизводството в България изисква обновяване на цялата материално-техническа база. Насърчаването на иновациите и ефективността би укрепило конкурентната позиция на България на световния пазар. Увеличаването на добивите от памук ще допринесе за спестяване на значително количество от разходите за внос. В България биха дошли сериозни парични постъпления. Само в Южна България има възможност да се засеят около 300 000 дка памук. Страната ни разполага с добри сортове, пригодени към българските условия. Интересът към тези български сортове памук се засилва в условията на нарастване потреблението в световен мащаб.

Памукопроизводството в нашата страна определено има потенциал за развитие. Налице са пазари за продукцията. Би било добре, ако фирмите, използващи памукът като суровина, инвестират предварително средства, като този процес се регулира чрез финансови пазарни механизми.

Необходими са средства за изграждане на нови съвременни предприятия за изкупуване и преработка на суровини, а също средства за заготовка на семена за посев. Необходимо е регистрирането за употреба на съответни хербициди. Следва сериозно да се повиши степента на механизация и хидромелиорация.

Отглеждането на памука в България има принос за устойчиво селско стопанство. Разкриват се екологични, социални и икономически предимства. Чрез възприемането на екологосъобразни стопански практики може да се сведе до минимум въздействието върху околната среда. Производството на памук е в състояние да подкрепи селските общности в създаването на работни места и подобряване качеството на живот, като се гарантира и справедливо заплащане при работа в безопасни условия. Производството на памук стимулира местните икономики, допринасяйки за нарастването на БВП и подкрепяйки различни сектори като преденето, тъкачеството и текстилното производство.

Използвани източници

Бг Фермер. (2025, 17 април). *Памукът става интересна алтернатива на поевтинялата пшеница и водоемката царевица*. *Български фермер*.

Европейска комисия. *Памук*. Земеделие и развитие на селските райони.

Европейски парламент и Съвет на Европейския съюз. (2021). *Регламент (ЕС) 2021/2115 на Европейския парламент и на Съвета от 2 декември 2021 година за установяване на правила за подпомагане за стратегическите планове по линия на общата селскостопанска политика*. *Официален вестник на Европейския съюз, L 435*, 1–186.

Иванова, Р. (2022, 27 септември). *Защо България не е лидер при памука в ЕС? Български фермер*.

Институт по полски култури – Чирпан. *Памук*.

Институт по полски култури – Чирпан. *Технологии: Технология за отглеждане на памук*.

Личев, А. Т. (2023). *Предприемачеството в контекста на концепцията за устойчивото развитие* [Непубликуван дисертационен труд]. Стопанска академия „Д. А. Ценов“.

Личев, Т., & Кръстев, К. (2008). *Икономическа география на България*. Академично издателство „Ценов“.

Селскостопанска академия. (2023, 21 декември). *От Институт по полски култури – Чирпан за българския памук и неговата селекция*.